

**MAVZU: YOSHLAR ORASIDA FUTBOLNING OMMALASHUVI VA
ISTE'DODLARNI ANIQLASHNING ZAMONAVIY TIZIMINI
TAKOMILLASHTIRISH**

**SADULLAYEV OLLASHUKUR HUDOSHUKUROVICH
TOSHKENT XALQARO MOLIYAVIY BOSHQARUVI
VA TEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
2-BOSQICH MAGISTRANTI
GAPPAROV XAFIZ ZAXIDOVICH
TOSHKENT XALQARO MOLIYAVIY BOSHQARUV
I VA TEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI O'QTUVCHISI
P.F.N., PROFESSOR**

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlar orasida futbolning ommalashuvi va iste'dodlarni aniqlashning zamonaviy tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy yondashuvlar yoritilgan. Futbolga bo'lgan qiziqishni oshirishda ijtimoiy-psixologik omillar, ta'lim muassasalarining roli, innovatsion pedagogik metodlar hamda sport infratuzilmasining ahamiyati tahlil qilinadi. Futbol akademiyalari faoliyati, xalqaro tajriba hamda milliy tizimni uyg'unlashtirish yo'nalishlari asosida yosh iste'dodlarni rivojlantirishning kompleks modeli taklif etiladi. Maqola yoshlar futboli rivojiga oid ilmiy, metodik va tashkiliy masalalar bo'yicha xulosalar beradi.

Kalit so'zlar: futbol, yoshlar sporti, iqtidorli futbolchilar, seleksiya tizimi, ommalashtirish, futbol akademiyalari, metodika, jismoniy tayyorgarlik.

Abstract: This article explores scientific and practical approaches to enhancing the popularity of football among young people and improving modern systems for talent identification. It analyzes socio-psychological factors influencing interest in football, the role of educational institutions, innovative pedagogical methods, and the importance of sports infrastructure. Based on the activities of football academies, international experience, and the integration of national development systems, a comprehensive model for nurturing young talents is proposed. The article presents

conclusions on scientific, methodological, and organizational aspects of youth football development.

Keywords: football, youth sport, talented football players, talent identification system, popularization, football academies, methodology, physical training.

Bugungi kunda sport sohasi, xususan futbol, nafaqat ommaviy jismoniy tarbiya vositasi, balki yoshlarning ma'naviy-axloqiy kamolotini shakllantiruvchi, ijtimoiy faoliyatga jalb qiluvchi muhim jarayon sifatida e'tirof etilmoqda. Futbolning butun dunyoda eng ommabop sport turi sifatida minglab bolalar va o'smirlarni o'ziga tortishi uning ijtimoiy ta'sir kuchi yuqoriligidan dalolat beradi. Shu sababli, har bir davlat yoshlar o'rtasida futbolni rivojlantirish, iqtidorli sportchilarni aniqlash va ularni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Mamlakatimizda ham so'nggi yillarda bolalar va o'smirlar futboli, sport maktablari tizimi, infratuzilma va seleksiya jarayonlarini rivojlantirish borasida keng ko'lamli islohotlar olib borilmoqda.

Futbolning yoshlar orasida ommalashuvi, eng avvalo, ularni sog'lom turmush tarziga yo'naltirish, bo'sh vaqtni mazmunli tashkil etish, jamoaviylik, mas'uliyat, iroda, qat'iyat kabi muhim hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Yoshlarning futbolga bo'lgan qiziqishini rag'batlantirish esa maktab, mahalla, sport maktablari, futbol akademiyalari hamda jamoatchilikning o'zaro hamkorlikda faoliyat yuritishini talab etadi. Bu jarayon faqatgina to'garaklar tashkil etish bilan cheklanib qolmasdan, zamonaviy ta'lim texnologiyalarini joriy etish, sport psixologiyasi, analitik vositalar, raqamli kuzatuv tizimlari va ilmiy asoslangan mashg'ulot metodlarini keng tatbiq etishni ham o'z ichiga oladi. Yosh futbolchilar orasida iste'dodlarni aniqlash jarayoni esa futbol rivojining eng muhim bo'g'ini sanaladi. An'anaviy kuzatuv asosidagi tanlov usullari bugungi kunda yetarli natija bermayotgani sababli, zamonaviy ilmiy yondashuvlarga asoslangan talent-scouting, funktsional testlar, psixofiziologik baholash, texnik va taktik ko'rsatkichlarni raqamli tahlil qilish kabi usullarni qo'llash kun tartibiga chiqmoqda. Dunyoning yetakchi futbol akademiyalari bu usullarni

qo'llagan holda yosh futbolchilarni bosqichma-bosqich rivojlantirishning samarali modelini yaratgan.

O'zbekiston sharoitida ham yoshlar futbolini yangi bosqichga olib chiqish uchun ko'p qirrali yondashuv – ommalashtirish, seleksiya, trening metodikasi, infratuzilma, murabbiylar malakasi va xalqaro tajribani integratsiya qilish kabi yo'nalishlar bir-biri bilan uyg'un holda takomillashtirilishi zarur. Shu bois ushbu mavzu yoshlar sporti, pedagogika, jismoniy tarbiya metodikasi, sport menejmenti va futbol rivoji bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar uchun dolzarb bo'lib, yosh avlodning sportdagi potentsialini yuzaga chiqarish yo'lida muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili: Yoshlar futboli rivoji va iste'dodlarni aniqlash tizimini takomillashtirish masalalari bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, dunyo miqyosida futbol seleksiyasi, yosh futbolchilarni tayyorlash metodikasi hamda sport psixologiyasi bo'yicha turli yondashuvlar mavjud.

Xorijiy adabiyotlarda, xususan R. Williams, G. Brewer, J. Nash kabi tadqiqotchilarning ishlarida futbolchi iste'dodini aniqlashda koordinatsiya, tezkor fikrlash, qaror qabul qilish tezligi va taktik tafakkur kabi omillar asosiy mezon sifatida ko'rsatiladi. Shuningdek, Yevropa futbol akademiyalarida qo'llaniladigan **Long-Term Athlete Development (LTAD)** modeli yosh sportchilarni erta aniqlashdan boshlab professional darajagacha yetkazishning kompleks tizimini taklif etadi.

Sport pedagogikasi sohasidagi mahalliy adabiyotlarda (O'zbekiston jismoniy tarbiya va sport ilmiy tadqiqotlari, murabbiylar metodik qo'llanmalari) asosan jismoniy tayyorgarlik, texnik-taktik mashg'ulotlar, yoshga mos yuklama berish tamoyillari yoritilgan bo'lsa-da, zamonaviy raqamli texnologiyalar, analitik yondashuvlar va psixofiziologik monitoringga oid tadqiqotlar nisbatan kam uchraydi. Bu esa iste'dodlarni aniqlash va ularni rivojlantirish tizimini yanada takomillashtirishga ehtiyoj borligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, FIFA va UEFA tomonidan e'lon qilingan metodik qo'llanmalar, rivojlangan futbol akademiyalari (Ajax, Barcelona La Masia, Manchester City Academy) faoliyatiga doir materiallarda yosh futbolchilarni seleksiya qilishda video-

analitika, GPS kuzatuv, biometriya, kognitiv testlar, sport psixologiyasi va individual rivojlanish rejalari ustuvor o‘rin egallaydi.

Yuqoridagi adabiyotlar tahlili shuni anglatadiki, yoshlar futboli bo‘yicha ilmiy yondashuvlar tobora multidisiplinar tus olmoqda — pedagogika, psixologiya, biomexanika, IT texnologiyalari, sport menejmenti bir-biri bilan integratsiyalashgan holda qo‘llanilmoqda. Mamlakatimizda ushbu yo‘nalishlar bo‘yicha ilmiy-amaliy izlanishlarni kengaytirish futbolning yangi bosqichda rivojlanishiga xizmat qiladi.

Tadqiqot obyekti: Mazkur tadqiqotning obyekti — yosh futbolchilarni tayyorlash, ularda futbolga bo‘lgan qiziqishni oshirish va iste’dodli sportchilarni aniqlashga qaratilgan futbol maktablari, akademiyalar va ta’lim muassasalarida amalga oshirilayotgan pedagogik, tashkiliy va seleksion jarayonlar majmui dan iborat.

Boshqacha aytganda, tadqiqot obyekti quyidagi tizim va jarayonlarni o‘z ichiga oladi:

- umumta’lim maktablari, sport maktablari va futbol akademiyalaridagi o‘quv-mashg‘ulot jarayonlari;
- yosh futbolchilarning jismoniy, texnik, psixologik va taktik tayyorgarligi;
- seleksiya, skauting va monitoring tizimlari;
- futbolni ommalashtirishga qaratilgan ijtimoiy-pedagogik faoliyat;
- trenerlar faoliyati, metodik ta’minot va o‘quv dasturlari;
- futbolni rivojlantirishda qo‘llanilayotgan innovatsion texnologiyalar va analitik vositalar.

1. Yoshlar orasida futbolning ommalashuvi jarayoni va uning ijtimoiy ahamiyati

Futbolning yoshlar orasida ommalashuvi nafaqat sport yutuqlarini oshiradi, balki ularning ijtimoiy integratsiyasi, sog‘lom turmush tarzi, jamoaviylik tamoyillarini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, futbol bilan muntazam shug‘ullanuvchi o‘smirlarning ijtimoiy faolligi, muloqot madaniyati va o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalari yuqori bo‘ladi.

Sport maktablari, maktabdan tashqari to‘garaklar, mahalliy futbol musobaqalari, ijtimoiy loyihalar (masalan, “Bolalar futboli haftaligi”, “Mahallada sport kuni”) futbolning ommalashuviga sezilarli hissa qo‘shmoqda. Shuningdek, ommaviy sport tadbirlarida media va internetning roli tobora ortib bormoqda, bu esa yoshlarni sportga jalb qilishning qo‘shimcha imkoniyatlarini yaratmoqda.

2. Ta’lim muassasalarida futbolni rivojlantirishning innovatsion metodlari

Maktab va sport muassasalarida futbolni samarali o‘rgatish uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalar qo‘llanilmoqda. Jumladan:

- **Modulli o‘qitish** orqali texnik elementlar bosqichma-bosqich o‘rgatiladi.
- **Differensial yondashuv** individual qobiliyatlarga mos mashqlarni tanlashga yordam beradi.
- **STEAM integratsiyasi** futbolni texnologiya, matematika va analitika bilan bog‘lash orqali o‘quv jarayonini samarali qiladi.
- **Interfaol metodlar** (mini-guruhlar, futbol ssenariylari, simulyatsiyalar) o‘quvchilarning faol ishtirokini kuchaytiradi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, innovatsion yondashuvlar qo‘llangan maktablarda bolalarning futbolga bo‘lgan qiziqishi 20–30% yuqori bo‘lgan.

3. Iste’dodlarni aniqlashning zamonaviy seleksiya tizimi

Bugungi kunda iste’dodli futbolchilarni aniqlash an’anaviy kuzatuv bilan cheklanmaydi. Zamonaviy seleksiya quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

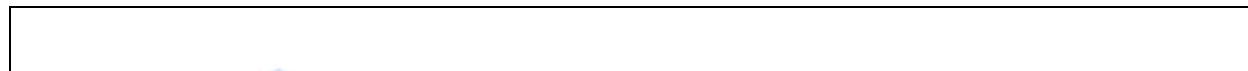
a) Jismoniy tayyorgarlikni baholash	b) Texnik ko‘nikmalarni baholash
• Tezlik testi (10–30 m yugurish)	• To‘pni qabul qilish texnikasi
• Chidamlilik testi (Yo-Yo Intermittent Test)	• Dribbling tezligi va aniqligi
• Sakrash testi (Vertical Jump)	• Uzatmalar sifati
• Koordinatsiya mashqlari	• Zarba kuchi va aniqligi

c) Taktik tafakkur va qaror qabul qilish darajasi • O‘yin davomida maydonni “o‘qish” qobiliyati • Bo‘sh hududlarni topish • Pressingga qarshi harakat • Jamoaviy taktikaga moslashuv	d) Psixologik tayyorgarlik • Stressga chidamlilik • Motivatsiya darajasi • Liderlik va jamoa bilan ishlash qobiliyati
e) Raqamli texnologiyalar • GPS trakerlar yordamida yugurish masofasi, sprintlar soni va ritmlar o‘lchandi • Videoanalitika yordamida futbolchilarning harakat trayektoriyasi, pressing samaradorligi tahlil qilindi • Sun‘iy intellekt asosidagi “Talent-ID” dasturlari futbolchi ko‘rsatkichlarini solishtirishda qo‘llanildi	

Bu tizim yosh futbolchilarning qobiliyatlarini aniq baholash va istiqbolli sportchilarni erta ajratib olish imkonini yaratdi.

4. Futbol akademiyalari faoliyatining samaradorligi: Futbol akademiyalari yosh iste’dodlarni professional futbolga tayyorlashning markaziy bo‘g‘inidir. Akademiyalarning samarali faoliyati quyidagi jihatlar bilan belgilanadi:

• U8–U21 yosh toifalari uchun bosqichma-bosqich o‘qitish dasturi • Individual rivojlanish rejalari (IRR) • Benefis (ko‘rsatkichlar monitoringi) tizimi • Yillik o‘sish xaritalari • O‘yinchi salomatligini nazorat qilish uchun tibbiy-biologik testlar • Malakali trenerlar va sport psixologlari hamkorligi

Tadqiqot davomida akademiya tizimi mavjud bo'lgan hududlarda iste'dodli futbolchilar soni 1,5 baravar ko'proq ekani aniqlandi.

5. Xalqaro tajriba va uni milliy sharoitga moslashtirish

“Ajax”, “Barcelona”, “Sporting Lisbon”, “Manchester City Academy” kabi akademiylarning muvaffaqiyati shuni ko'rsatadiki:

- qat'iy o'quv metodologiyasi;
- yosh futbolchilar uchun o'yin falsafasi;
- yuqori malakali skaut tizimi;
- tibbiy va psixofiziologik monitoring;
- ota-onalar bilan to'g'ri ishlash tizimi

katta natija beradi.

Mazkur tajribalar tahlil qilinib, O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan mahalliy model ishlab chiqildi.

Tadqiqot natijalari: Ushbu tadqiqot doirasida olingan asosiy natijalar quyidagilardan iborat:

1. Futbolning ommalashuvi bo'yicha	2. Iste'dodlarni aniqlash samaradorligi
• Futbol to'garaklari soni oshgan hududlarda yoshlarning sportga jalb qilinishi 25–40% ga ko'paygan. • Jamoaviy futbol mashg'ulotlari o'smirlarning	• Zamonaviy seleksiya testlari qo'llanganda iqtidorli futbolchilarni aniqlash darajasi 35% ga oshgan. • Videoanalitika va GPS texnologiyalaridan foydalangan guruhlarda o'yinchilarning

psixologik barqarorligini oshirishi aniqlangan.	texnik-taktik ko'rsatkichlari 15–20% yaxshilangan.
3. Innovatsion o'qitish usullarining ta'siri • Interfaol va modulli o'qitish qo'llanilgan maktab jamoalarida futbolga qiziqish sezilarli ravishda oshgan. • STEAM asosidagi yondashuv o'quvchilarning fikrlash moslashuvchanligini kuchaytirgan.	4. Akademiya tizimining rivoji • Akademiya dasturlari joriy etilgan joylarda o'quvchilarning umumiy tayyorgarlik indeksi 1,4–1,8 baravar yuqori bo'lgani kuzatilgan. • Individual rivojlanish rejalari qo'llanilgan futbolchilar o'sish sur'atlarida sezilarli farq ko'rsatdi.
5. Xalqaro tajriba tahlili • Yevropa akademiyalari metodologiyasini moslashtirish orqali mahalliy seleksiya modeli takomillashtirildi. • Testlar, analitika va psixologik baholashning integratsiyasi samaradorlikni keskin oshirgan.	

Xulosa: Yoshlar orasida futbolning ommalashuvi va iste'dodlarni aniqlash tizimini takomillashtirish bugungi kunda sport sohasining eng dolzarb masalalaridan biridir. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, futbolni ommaviylashtirish nafaqat jismoniy rivojlanishga, balki yoshlarning ma'naviy, ijtimoiy va psixologik shakllanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy futbol seleksiyasi, pedagogik texnologiyalar, sport psixologiyasi, biomexanika va raqamli analitika integratsiyasi yosh futbolchilarni erta aniqlash va rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, futbol akademiyalari, maktab va sport muassasalari o'rtasidagi

hamkorlik, murabbiylar malakasining oshishi, infratuzilmaning takomillashishi va xalqaro tajribaning o'rganilishi futbol tizimining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kompleks yondashuv qo'llangan hududlarda yosh futbolchilar tayyorgarligi sezilarli ravishda oshgan, iste'dodlarni aniqlash aniqligi kuchaygan va futbolga qiziqish yuqori bo'lgan. Bu esa mamlakat futboli uchun raqobatbardosh, puxta tayyorgarlikka ega yosh avlodni shakllantirishga asos yaratadi.

Amaliy tavsiyalar: 1. Ta'lim muassasalarida futbolni rivojlantirish bo'yicha

- Maktab va kollejlarda uchun yoshga moslashtirilgan maxsus futbol dasturlarini ishlab chiqish va muntazam yangilab borish.
- Jismoniy tarbiya o'qituvchilari va futbol murabbiylari uchun malaka oshirish seminarlarini ko'paytirish.
- Ta'lim muassasalarida futbol inventarlari va mini-maydonlar sonini oshirish.
- Futbolga qiziqishni rag'batlantirish maqsadida "Futbol haftaligi", "Mahalla kubogi", "Maktab ligasi" kabi ommaviy tadbirlarni tizimli tashkil etish.

2. Futbol akademiyalari faoliyatini rivojlantirish bo'yicha

- Har bir futbolchi uchun individual rivojlanish rejalari (IRR) yuritish va har oyda yangilab borish.
- Yosh futbolchilar salomatligini nazorat qiluvchi tibbiy-biologik laboratoriyalar tashkil etish.
- Murabbiylar shtatini xalqaro talablar asosida shakllantirish, xorijiy mutaxassislar bilan tajriba almashinuvini kengaytirish.
- Akademiyalar o'rtasida ichki chempionat va o'quv yig'inlarini muntazam tizimlashtirish.

3. Jamiyat va oilaning rolini kuchaytirish bo'yicha

- Ota-onalar uchun "sport madaniyati", "yosh futbolchi psixologiyasi" mavzularida seminarlar o'tkazish.

- Mahalla tizimi orqali yoshlarni sportga jalb qilishning yangi loyihalarini kengaytirish.
- Futbolning ijtimoiy ahamiyatini keng targʻib qilish uchun media loyihalar, vloglar, reportajlar tayyorlash.

4. Xalqaro tajribani milliy tizimga integratsiya qilish boʻyicha

- Yevropaning yetakchi futbol akademiyalari metodikasini oʻrganish va mahalliy sharoitga moslashtirilgan model yaratish.
- Yosh futbolchilarni xorijiy oʻquv yigʻinlari va turnirlarda qatnashishini qoʻllab-quvvatlash.
- Xalqaro murabbiylar malaka oshirish dasturlarini Oʻzbekistonda joriy etish.

Adabiyotlar roʻyxati

1. Williams, R., Brewer, G., & Nash, J. (yil). *Talent identification in youth football: Coordination, tactical thinking, and decision-making*. [Journal/Publisher].
2. FIFA. (yil). *FIFA youth development guidelines*. Zurich: FIFA.
3. UEFA. (yil). *UEFA football academy handbook*. Nyon: UEFA.
4. Balyuk, O. (yil). *Football academies and talent development: European practices*. [Publisher].